

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

КУЗНЄЦОВА Катерина Ігорівна

УДК 327(437.1/.2):329.8]:061.1ЄС

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
СКОРОХОД Юрій Степанович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
професор кафедри міжнародних організацій
та дипломатичної служби

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, доцент
ПЛЯЄВ Ігор Славович,
ПАТ Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом», професор кафедри міжнародних
відносин та суспільних комунікацій

кандидат політичних наук
СОКУР Станіслав Петрович,
Товариство з обмеженою відповідальністю
«Систем Пауер Інжиніринг»,
провідний юрисконсульт

Захист відбудеться «29» березня 2017 року о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.29 в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01017, м. Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 12.

Автореферат розіслано «27» лютого 2017 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Н.Б. Белоусова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Початок ХХІ століття характеризувався процесами інтенсифікації та поглиблення європейської інтеграції, її поширенням на дедалі нові сфери. Нині ЄС є однорідним простором з єдиною економічною та валютною системами. Особливістю сучасних інтеграційних процесів у Європі став пошук механізмів формування спільного політичного простору, спрямування зусиль на регулювання спільної зовнішньої політики та політики безпеки, співробітництва у сфері охорони порядку та правосуддя.

Джерелом інтеграційних процесів є інтереси національних держав, які суттєво впливають на характер, інтенсивність і напрям міждержавного співробітництва, на визначення ймовірних меж поглиблення інтеграції.

З падінням комуністичного режиму Чеська Республіка позиціонувала себе в якості невід'ємної частини Заходу та пройшла послідовний і досить швидкий шлях інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. Чеська Республіка, яка за своїми параметрами (площа, населення, природні ресурси) є середньоєвропейською державою, у функціональній площині Європейського Союзу відіграє роль малої держави, яка з обмеженими ресурсами не має можливості суттєво впливати на середовище за її кордонами. У цьому сенсі дослідження євроінтеграційної політики Чеської Республіки дає необхідний матеріал для висновків та узагальнень щодо спонукальних мотивів, бачення переваг і наявності існування ймовірних проблем та ризиків, пов'язаних із участю середніх і малих держав у інтеграційних об'єднаннях, а саме врахування їх інтересів під час прийняття рішень, збереження національної ідентичності тощо.

Актуалізує подальше вивчення даної проблеми її недостатня наукова розробленість: фундаментальні праці, присвячені дослідженню євроінтеграційної складової зовнішньої політики Чеської Республіки, майже відсутні. Пропонована дисертація певною мірою є спробою заповнити цю прогалину в сучасній політичній науці.

Важливий аспект актуальності даного дослідження обумовлюється і безпосереднім поглибленням співробітництва України з ЄС, про що свідчить підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У цьому сенсі всебічний аналіз як позитивного, так і негативного досвіду євроінтеграційного курсу Чеської Республіки в контексті захисту її національних інтересів є корисним для України з огляду на вироблення подальшої євроінтеграційної стратегії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане в рамках комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку світових процесів глобалізації» (затвердженої протоколом Вченої ради Університету № 13 від 20 червня 2011 року), наукової теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна в

міжнародних інтеграційних процесах» (№ 0111U007054), зокрема підрозділу 1 «Україна в сучасних політичних та безпекових процесах».

Мета роботи полягає в аналізі зовнішньополітичних аспектів формування та реалізації євроінтеграційної політики Чеської Республіки в рамках Європейського Союзу. Досягнення поставленої мети зумовило розв'язання таких дослідницьких завдань:

- дослідити бачення політичними акторами Чехії перспектив європейської інтеграції в контексті тлумачення ними національних інтересів;
- виявити специфіку інституційних механізмів формування та реалізації євроінтеграційної політики Чеської Республіки;
- простежити становлення та розвиток взаємовідносин Чеської Республіки з ЄС у період набуття нею членства;
- дослідити зовнішньополітичні стратегії Чехії в контексті захисту її національних інтересів та ефективності реалізації євроінтеграційної політики;
- виявити особливості євроінтеграційної політики Чеської Республіки після вступу в ЄС;
- визначити роль зв'язків Чехії з іншими країнами Центрально-Східної Європи, зокрема в рамках Вишеградської групи, як одного з інструментів чеської політики в ЄС.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Чеської Республіки, а **предметом** – євроінтеграційна політика Чеської Республіки.

Методи дослідження визначені специфікою об'єкта та предмета дослідження, метою й завданнями, поставленими в дисертації. Методологічна структура роботи передбачає аналіз зовнішньої політики Чеської Республіки на трьох рівнях: теоретико-концептуальному (аналіз ідейно-теоретичного фундаменту зовнішньої політики в контексті її євроінтеграційної складової); доктринальному (аналіз зовнішньополітичних концепцій); практико-політичному (аналіз реалізації політико-стратегічного курсу країни, а саме євроінтеграційної політики Чеської Республіки).

У дисертації використані як загальнонаукові, так і політологічні методи аналізу. Автором були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, як історико-порівняльний та проблемно-хронологічний. Також активно застосовується структурно-функціональний аналіз, за допомогою якого з загальної структури зовнішньої політики Чехії були виокремлені пріоритетні для дослідження сфери та суб'єкти.

Системний підхід дав можливість розглядати Європейський Союз як складну організаційну структуру із взаємодіюючих між собою елементів, дозволив виявити місце та роль Чеської Республіки серед інших держав-членів Європейського Союзу і виявити зміни у євроінтеграційній політиці Чехії після вступу до ЄС, а також проаналізувати форми взаємодії елементів системи Європейського Союзу, перетину їх інтересів і цілей.

У рамках системного підходу продемонстровано взаємну обумовленість зовнішньополітичної поведінки учасників Вишеградської групи на основі існуючих закономірностей у зв'язках між ними в рамках їхньої євроінтеграційної політики.

Історико-порівняльний метод використано у формі аналізу еволюції становлення відносин Чехії з Європейським Союзом. Компаративний аналіз був застосований для виявлення спільного та відмінного у баченні чеськими політичними акторами Європейського Союзу та місця Чехії в цих процесах.

Виходячи зі своєї специфіки, міжнародні відносини в регіоні Центральної та Східної Європи можуть бути об'єктом як теоретичного, так і емпіричного аналізу. Емпіричний аналіз дозволяє з'ясувати характер динаміки міждержавних відносин, якісні показники зовнішньополітичної діяльності. У теоретичному плані автор застосовує поєднання реалістичного, ліберального та конструктивістського підходів в рамках дослідження для визначення поняття національних інтересів та їх впливу на формування та реалізацію зовнішньої політики Чеської Республіки.

Застосування дескриптивного аналізу було необхідно для встановлення й оцінки конкретних фактів і подій у процесі реалізації зовнішньополітичних цілей Чехії, а причинно-наслідковий аналіз допоміг при з'ясуванні ефективності тих чи інших інструментів стратегії для її реалізації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі залучення й комплексного аналізу широкого кола джерел здійснено цілісне та всебічне дослідження євроінтеграційної політики Чеської Республіки. Основними положеннями, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є такі:

вперше:

- обґрунтовано, що головною зовнішньополітичною стратегічною метою Чеської Республіки на початку 1990-х рр. було забезпечення належного місця в системі міжнародних відносин у постбіполярний період, де набуття членства в ЄС було завершальною, але при цьому і найважливішою метою;
- доведено, що більшість чеських політичних акторів розглядало членство в ЄС, як до вступу, так і після набуття членства в ЄС, насамперед, як інструмент захисту національних інтересів;
- виявлено, що одним із суттєвих чинників урядових криз (зокрема, в період головування Чехії в ЄС) стало різне бачення перспектив розвитку Європейського Союзу політичними партіями та політичними лідерами Чеської Республіки в контексті тлумачення ними національних інтересів;

поглиблено:

- уявлення про особливості бачення чеськими політичними партіями національних інтересів у контексті євроінтеграційного курсу;
- твердження, що після набуття Чехією членства в ЄС найбільш дискусійним було питання збереження національного суверенітету в рамках її євроінтеграційної політики;

набуло подальшого розвитку:

- дослідження специфіки прийняття зовнішньополітичних рішень у Чеській Республіці;
- положення, що Вишеградська четвірка наразі перетворилась на ефективне об'єднання всередині Європейського Союзу й виступає додатковим інструментом у забезпеченні інтересів її учасників, у тому числі й Чехії, у здійсненні європейської політики у сферах енергетики, економіки, безпеки тощо.

Практичне значення одержаних результатів дослідження впливає з його політичної актуальності й наукової новизни. Науково-практичний аспект дослідження полягає в тому, що його основні результати та положення можуть стати основою для подальших досліджень участі Чеської Республіки у європейських інтеграційних процесах.

Прикладний аспект дослідження полягає в тому, що фактологічний матеріал і висновки, які містяться в дисертаційній роботі, можуть бути використані у практичній діяльності Міністерства закордонних справ України та інших органів державної влади, які долучені до формування євроінтеграційної політики нашої країни, а також до розвитку співпраці України з Чеською Республікою.

Теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи також можуть бути використані у рамках навчального процесу у вищих навчальних закладах України при підготовці підручників, навчальних посібників, науково-методичних рекомендацій, а також при розробці та викладанні таких нормативних і спеціальних курсів, як «Міжнародні організації», «Міжнародні відносини та світова політика», «Європейський Союз в міжнародних відносинах», «Міжнародна та європейська безпека», «Аналіз і прогнозування зовнішньої політики», «Зовнішньополітичні стратегії та доктрини в сучасному світі» тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі наукові результати, що викладені в дисертації, одержані автором особисто й концентровано викладені в авторефераті та шести опублікованих наукових статтях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації знайшли відображення у виступах на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: «Шевченківська весна. Сучасний стан науки: досягнення, проблеми та перспективи розвитку» (25 березня 2012 р., м. Київ), міжнародна конференція «Сучасне суспільство, глобалізація та право» (21 – 22 жовтня 2012 р., м. Санкт-Петербург), «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (20 жовтня 2012 р., м. Київ), міжнародна науково-практична конференція «Сучасна дипломатія: актуальні проблеми теорії та практики» (20 грудня 2012 р., м. Київ).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 10-ти наукових працях загальним обсягом 4,5 д.а., з яких 4 праці у фахових виданнях затверджених Міністерством освіти і науки України (2,8 д.а.), 2 праці в іноземних наукових виданнях (0,7 д.а.) та 4 праці апробаційного характеру (1 д.а.).

Структура роботи обумовлена визначеними метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертаційне дослідження складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків і списку використаних джерел (271 найменування чеською, англійською, німецькою, російською, українською та французькою мовами на 29 сторінках). Загальний обсяг роботи складає 202 сторінок, з них основного тексту – 173 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження та наукове значення роботи, описано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, викладено обрані методи дослідження, визначено ступінь новизни та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію щодо апробації роботи та наукових публікацій, описано структуру дисертації.

У **першому розділі** *«Джерельно-документальна та методологічна база дослідження»* – викладено концептуальні засади дослідження, наведено огляд джерельної бази, з'ясовано стан наукового розроблення проблеми в політичній науці.

З огляду на особливості наукової проблеми у дисертації широко використані документальні джерела, значна частина з яких уперше стала об'єктом спеціального наукового дослідження в українській міжнародно-політичній науці. Ці документальні джерела умовно можна розділити на п'ять основних груп: 1) документи та матеріали Уряду Чеської Республіки, Адміністрації Президента, Конституційного Суду, Сенату та Палати Депутатів Чехії тощо; 2) документи та заяви з конкретних міжнародних проблем, що були ухвалені як на самітах глав держав-членів ЄС, так і на щорічних зустрічах глав урядів Вишеградської четвірки та міністрів закордонних справ країн-учасниць об'єднання; 3) програми чеських політичних партій, заяви та рішення, прийняті на самітах та зустрічах партій, що визначають принципові засади політики на загальноєвропейському й на національному рівнях; 4) виступи, інтерв'ю й публікації політичних діячів та високопосадовців Чеської Республіки; 5) автобіографічні спогади відомих чеських політиків.

Окремі аспекти євроінтеграційного курсу Чеської Республіки досить ґрунтовно досліджувалися в чеській політичній науці. В роботах К. Водичкі, П. Пшея, Х.Ф'ємона, З. Весели, О. Піка, В. Гандла, Л. Кабади, Ш. Вайсова розглядаються проблеми геополітичного вибору Чехії, процес демократизації чеського суспільства та політичних інститутів Чеської Республіки після «оксамитової революції» 1989 р. Значний інтерес викликають висновки, узагальнення та фактологічний матеріал, що міститься в працях чеських політологів П. Черноха і П. Друлака, а також в колективних роботах узагальнюючого характеру «Шлях Чеської Республіки в Європейський Союз» (за ред. Х. Ф'ємона) та «Зовнішня політика Чеської Республіки 1993 – 2004: успіхи, проблеми та перспективи» (за ред. В. Хандла та О. Піка),

присвячених вступу Чеської Республіки в ЄС.

Що стосується української політичної думки, то окремі аспекти процесу становлення взаємовідносин між ЄС і країнами Центральної та Східної Європи, і, зокрема, Чеської Республіки, стали об'єктом дослідження в роботах Н.Буренко, Л.Кіцили, О. Кузьоми, Л.Павлишин. Зокрема, якщо в роботах Л.Кіцили та Л.Павлишин досліджуються зовнішньополітичні аспекти реалізації курсу Чеської Республіки на інтеграцію в Європейський Союз в 1989–2004 рр., то наукові праці О.Кузьоми присвячені аналізу досвіду інтеграції країн Центральної та Східної Європи до ЄС. Н.Буренко акцентує увагу в своїх наукових розвідках на причинах та сутності процесу еволюції політики Європейського Союзу щодо країн Центральної та Східної Європи.

Серед напрацювань українських вчених, які мають велике значення для загального розуміння засад функціонування ЄС та феномену розширення Європейського Союзу на Схід, є наукові праці В. Копійки, Б. Губського, С.Гуцала, В.Крушинського, І. Піляєва, А. Сапсая, С.Сокура, Н. Яковенко, Т. Шинкаренко.

Важливими з огляду на розкриття теми дослідження були роботи Г. Перепелиці, В. Андрейко, Є. Кіш, присвячені аналізу досвіду політичного співробітництва країн Вишеградської четвірки (Чехії, Словаччини, Угорщини, Польщі).

Серед досліджень концептуалізації ідеї європейської інтеграції Чехії західними авторами (М. Вачудова, П. Бугге, Х. Лекейн Енью), незаперечну науково-теоретичну цінність має монографія відомого американського політолога М.Брауна «Модернізація неподільна: чеський дискурс щодо європейської єдності», в якій виокремлюється чотири основні підходи чеських політиків до Європейського Союзу в контексті тлумачення ними чеських «національних інтересів»: 1. ЄС як раціональний інструмент Чехії для досягнення прогресу в широкому сенсі; 2. ЄС як перешкода для вільної конкуренції та прогресу; 3. ЄС як природна політична одиниця; 4. ЄС як штучна політична конструкція, яка кидає виклик природній одиниці, національній державі.

Огляд наукової літератури дає підстави констатувати, що увага дослідників здебільше була зосереджена на процесі становлення відносин Чеської Республіки та ЄС, на демократичних перетвореннях у політично-суспільному житті Чехії та на особливостях процесу вступу Чеської Республіки до ЄС, залишаючи поза межами дослідження євроінтеграційні пріоритети та євроінтеграційну політику Чехії у якості держави-члена Європейського Союзу, що актуалізує проведення комплексного наукового аналізу теми.

У другому розділі – *«Курс Чеської Республіки щодо вступу в Європейський Союз»* досліджуються процес формування концептуальних засад євроінтеграційної політики Чехії, аналізуються зовнішньополітичні аспекти реалізації євроінтеграційної політики Чеської Республіки.

В дисертації наголошується, що Чеська Республіка, як одна з новостворених посткомуністичних держав, на початку 1990-х рр. опинилась у ситуації

геополітичного вибору: чи зберегти курс на розвиток домінуючих зв'язків із Радянським Союзом (а надалі – з Росією) та державами посткомуністичного табору, чи переорієнтувати зовнішню політику на інтеграцію з західноєвропейськими країнами та розвивати трансатлантичні зв'язки. Переважна більшість населення Чехії вже під час «оксамитової революції» підтримувала ідеї європейської інтеграції.

В розділі виявлено, що зовнішньополітична ідеологія Чеської Республіки сформувалася на початку 1990-х рр. у відповідь на певні питання періоду трансформації Чехословаччини та Чехії до ліберальної демократії та ринкової економіки. З огляду на формування зовнішньополітичних пріоритетів Чехії принципово важливим уявлялося наступне питання: які саме держави Заходу чехи розглядали у якості «моделі, спонсора та захисника». Переважна більшість чеської політичної еліти вбачала в США і НАТО гарантів чеської безпеки, а в Німеччині та ЄС – гарантів процвітання для чеського суспільства.

На основі аналізу програмних документів в розділі досліджується позиція чеських політичних партій, які були представлені в чеському парламенті: Громадянської демократичної партії (ГДП); Чеської соціал-демократичної партії; Християнсько-демократичної партії; Громадянського демократичного альянсу; Союзу Свобода – Демократичний Союз; Комуністичної партії (КПЧМ).

Чеська політична еліта, яка в цілому підтримувала ідеї європейської інтеграції, вела дискусії більшою мірою стосовно форм і швидкості такої інтеграції. В роботі розкрито, як підходи до бачення європейської інтеграції чеськими громадянами та політиками трансформувалися від більш ідейної основи, існувавшої невдовзі після «оксамитової революції» 1989 р., до більш прагматичного підходу, орієнтованого на економічні вигоди від членства в ЄС.

В розділі наголошується на тому, що євроінтеграційний курс Чеської Республіки здійснювався в умовах декомунізації та розпаду Чехословаччини. Зокрема, доведено, що, не дивлячись на те, що на тлі поглиблення з початку 1990-х рр. загальноєвропейських інтеграційних процесів розпад союзу чехів і словаків виглядав деструктивним процесом, логіка подальших подій засвідчила, що в рамках незалежних Чеської Республіки (ЧР) і Словацької Республіки (СР) системні громадсько-політичні й соціально-економічні перетворення відбувалися значно швидше, ніж під час існування федеративної держави періоду 1990-1992 рр. Тому до стратегічної мети кожної із постсоціалістичних держав Центрально-Східної Європи – становлення консолідованої демократії та вступу до об'єднаної Європи – Чехія і Словаччина йшли нестандартним шляхом: дезінтеграція цілісної держави – прискорення процесів демократизації в національно-специфічних умовах – інтеграція з об'єднаною Європою.

Особливу увагу в роботі присвячено аналізу процесу становлення та розвитку взаємовідносин Чехії з ЄС в період набуття нею членства в цій міжнародній організації. Важливим етапом цього процесу стало підписання 4 жовтня 1993 р. у

Люксембурзі угоди про асоціацію Чеської Республіки з Європейським Союзом, яка набула чинності у 1995 р. Ця угода була основою подальшого політичного діалогу про вступ Чехії до ЄС, а також формувала підвалини у сфері технічного, економічного та культурного співробітництва, ставлячи за провідну мету лібералізацію торгівлі між Чехією та країнами ЄС. Одним із базових принципів, закладених в угоді, був принцип асиметрії, який передбачав прискорене відкриття ринків ЄС для товарів, що експортуються з Чехії, і одночасне сповільнене відкриття ринків Чехії для імпортованих з ЄС товарів.

Процес набуття членства в ЄС, який офіційно розпочався поданням у 1996 р. заявки на вступ до ЄС, успішно завершився 1 травня 2004 р. рішенням Європейської Ради щодо прийняття у ЄС 10 нових країн серед яких була Чеська Республіка.

В розділі наголошується, що Чехія досягла своєї стратегічної мети в інтеграції до євроатлантичних та європейських структур (відповідно, до НАТО та ЄС) і розвитку дружніх відносин з сусідніми державами та стратегічними партнерами. Встановлення чітких пріоритетів, які були підтримані на основі консенсусу політичними силами та населенням, створювало головну вісь зовнішньої політики тогочасних чеських урядів, підходи яких відрізнялися, але не заперечували фундаментальний стратегічний пріоритет: повернення до Європи та набуття членства в ЄС. Як наслідок, внутрішньополітична турбулентність чеської політики не вплинула на зовнішньополітичний курс країни, яка зарекомендувала себе надійним міжнародним партнером. Для реалізації своїх зовнішньополітичних цілей Чеська Республіка використовувала активний підхід у рамках багатосторонніх форумів і двосторонніх відносин.

Важливу роль у забезпеченні курсу Чеської Республіки на вступ до Європейського Союзу мало налагодження співробітництва в рамках Вишеградської групи, створеної 15.02.1991 р. Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Чехією. В роботі акцентується увага на тому, що шлях до ефективної взаємодії чотирьох країн був непростим. Зокрема, доцільність налагодження співробітництва у межах Вишеградського об'єднання з метою координації дій щодо вступу в ЄС піддавалося сумніву з боку чеського прем'єр-міністра В. Клауса, який обґрунтовував свою політичну позицію тим, що Чехія порівняно із іншими країнами четвірки мала значно кращі стартові умови, а, отже, повинна самостійно реалізовувати свої євроінтеграційні прагнення. Як наслідок, в період 1992-1997 рр. співпраця Чехії з країнами Вишеградської четвірки мала здебільше формальний характер, і лише з приходом у 1998 р. до влади соціал-демократичних сил відбулася зміна підходів щодо необхідності поглиблення координації зусиль із сусідами для ведення переговорів щодо вступу в ЄС. Зовнішньополітична концепція Чеської Республіки 1998 р. включила у порядок денний співпрацю в рамках Вишеградської четвірки в якості пріоритету.

Протягом 1998 - 2000 рр. були сформовані нові механізми та структури співробітництва, діяльність яких набула постійного характеру (щорічні саміти

прем'єр-міністрів, регулярні зустрічі і наради галузевих міністрів, міжпарламентська співпраця, робота спеціально створеного у 2000 р. Вишеградського фонду тощо). Головними завданнями групи у цей період було забезпечення одночасного вступу всіх країн четвірки до ЄС, а також підтримка вступу Словаччини до НАТО.

В розділі наголошується, що попри відмінності в вибудовуванні національних пріоритетів та наявність протиріч, спричинених неурегульованістю окремих проблем у відносинах між Угорщиною, Словаччиною та Чехією (зокрема, порушенням прем'єр-міністром Угорщини В. Орбаном питань правочинності «декретів Бенеша»), країни Вишеградської групи продемонстрували згуртованість у відстоюванні спільних інтересів регіону при взаємодії з країнами ЄС на підготовчому етапі вступу до Європейського Союзу.

У третьому розділі – *«Євроінтеграційна політика Чеської Республіки після вступу до Європейського Союзу»* – досліджено процес формування та реалізації євроінтеграційної політики Чеської Республіки після набуття нею членства в ЄС.

В розділі здійснено аналіз інституційного забезпечення євроінтеграційної політики Чеської Республіки після вступу в ЄС. Наголошується, що уряд відіграє ключову роль у формуванні чеської європейської політики, маючи у своєму розпорядженні широкий спектр прямих та непрямих інструментів і механізмів впливу при тому, що Конституція Чехії лише в загальному плані визначає зовнішньополітичну компетенцію уряду. Законодавчо на нього покладені, насамперед, адміністративні та координаційні функції у формуванні та реалізації зовнішньої політики, реальний же обсяг його зовнішньополітичних повноважень визначається в ході політичної практики.

У зв'язку з вступом Чехії до ЄС було здійснено ряд інституційних реформ. Рішенням № 427/2003 уряд Чеської Республіки створив Комітет з питань ЄС, який замінив Державну раду з питань європейської інтеграції та Робочий комітет з питань європейської інтеграції Чеської Республіки в ЄС, які працювали з 1994 р. Окрім того, у січні 2009 р. було створено Управління з європейської політики, що стало спробою уряду М. Тополанека змінити традицію концентрувати реалізацію зовнішньої політики в МЗС, запровадивши нову модель державного управління у повсякденній роботі з ЄС, згідно із якою питання європейської політики (за винятком Спільної Зовнішньої та Безпекової Політики ЄС) опрацьовуються спеціальним державним органом.

В розділі звернено увагу на те, що після набуття Чеською Республікою членства в ЄС мали місце і спроби реорганізувати МЗС Чехії. Міністр закордонних справ К. Шварценберг на початку 2007 р. виголосив намір провести структурні реформи, які мали на меті змінити всю бюрократичну структуру міністерства. Кінцевою метою було визначено запровадження моделі бізнес-управління, де збільшується індивідуальна відповідальність кожного співробітника, що в цілому мало зміцнити міністерство та зробити його роботу більш ефективною. Ця реформа

також передбачала модернізацію роботи електронної системи спілкування з чеськими посольствами за кордоном, а саме порядок збереження, передачі та обробки інформації.

Таким чином, вирішення поточних питань з європейської політики стали прерогативою Управління з європейської політики, Комітету з питань ЄС, постійної місії у Брюсселі і, частково, МЗС. Вищезгадані актори також виконують роль експертної підтримки для уряду і самого прем'єр-міністра. Однак тільки уряд уповноважений призначати представників (міністрів) від Чеської Республіки у найвищі структури ЄС.

В дисертації доведено, що саме проблеми внутрішні взаємодії акторів, що залучені до процесу формування зовнішньої політики, а не зовнішній чинник, стали найбільшим викликом для зовнішньої політики Чехії в період після вступу в ЄС. Досліджено проблему взаємодії акторів на двох рівнях: всередині самого уряду та між урядом, з одного боку, та президентом і парламентом, з іншого. Більшість урядів Чехії після вступу в ЄС мали коаліційний характер; до їх складу входили представники двох або більше політичних партій, що породжувало проблеми взаємодії сповідуваних ними ідеологій.

Незважаючи на обмеженість повноважень президента Чехії, останній користується значною автономією в сфері формування та імплементації зовнішньої політики. У період президентства В. Гавела, В. Клауса і М. Земана неодноразово виникали розбіжності в позиціях (а інколи – і пряме протистояння) між президентом і урядом. Так, у 2008 р. чеський уряд, попри відсутність єдності в позиції його членів та не дивлячись на застереження з боку Комітету з закордонних справ Палати депутатів щодо необхідності більш ґрунтовного та ретельного розгляду цього питання, ухвалив рішення про встановлення дипломатичних відносин із Косово. Однак президент Чехії не призначав голову дипломатичного представництва Чеської Республіки у Косово і не приймав вірчі грамоти від Посла Республіки Косово. У зв'язку з цим, дипломатичне представництво Чеської Республіки до вересня 2014 р. очолювалось Тимчасово повіреним у справах. Схоже протистояння відбулось між урядом Б. Сobotки та президентом М. Земаном у презентуванні офіційної позиції Праги стосовно російської агресії проти України у 2014 р.

Для ґрунтовного розуміння євроінтеграційної політики Чеської Республіки після вступу до ЄС автором було досліджено нормативно-правову базу зовнішньополітичної діяльності Чеської Республіки. Зокрема, було проаналізовано Концепції зовнішньої політики Чеської Республіки, які були ухвалені відповідно в 2011р. та 2015 р., та програми урядів М. Тополанека (2006 – 2009 рр.) та Я. Фішера (2009 – 2010 рр.), в яких містилися важливі положення щодо євроінтеграційної політики Чехії в ЄС. Було встановлено, що відносини з Європейським Союзом залишаються основним зовнішньополітичним пріоритетом Чеської Республіки, і що пріоритетами Чеської Республіки в ЄС є наступні: спільна відповідальність за

розвиток Європи; просування концепції «міцного ЄС»; ЄС як простір і як інструмент; ЄС як спільнота, визначена його функціями і цінностями; посилення ролі Чеської Республіки в ЄС; спільна зовнішня політика і політика безпеки як інструмент для просування інтересів Чеської Республіки та ЄС. Таким чином, для політики Чехії в ЄС характерний прагматичний підхід, що ґрунтується на аналізі європейських реалій та спрямований на захист чеських національних інтересів.

З метою виявлення основних тенденцій щодо бачення чеськими політичними партіями та громадянським суспільством перспектив подальшої інтеграції в рамках ЄС, був досліджений підхід до вирішення критично важливих з огляду чеських національних інтересів комплексів питань, а саме приєднання до Шенгенської зони, запровадження євро та ратифікація Лісабонського договору.

Так, одним з найважливіших пунктів порядку денного європейської політики було приєднання Чехії до Шенгенської зони. Ключові переговори з цього питання відбулися протягом осені та зими 2006 р., під час яких було вирішено, що графік розширення Шенгенської зони буде виконуватись, хоча розробка другого покоління Шенгенської інформаційної системи відставала від термінів виконання (Рада ЄС прийняла компромісну Португальську пропозицію, так звану «SISone4all»). Протягом 2007 р. відбувся заключний етап оцінки підготовки країни. Чеська Республіка приєдналася до Шенгенської зони опівночі між 20 і 21 грудня 2007 р., коли паспортний контроль на її наземних кордонах був скасований. Пункти паспортного контролю в аеропортах припинили свою роботу 30 березня 2008 р. Уряд, очолюваний Громадянською демократичною партією, репрезентував приєднання Чехії до Шенгенської зони як крок, що ілюструє незаперечні переваги членства в ЄС для чеських громадян.

В розділі наголошується, що відсутність політичного рішення щодо введення євро контрастує з безперешкодним процесом вступу Чеської Республіки до Шенгенської зони (у договорі про вступ до ЄС Чехія офіційно погодилась на умови обох проектів). В чеському політикумі відсутня єдність позицій з даного питання. Соціал-демократи, центристські партії (християнські демократи, зелені) і бізнес-середовище з прагматичних міркувань підтримують ідею якнайшвидшого введення євро. В той же час, громадянські демократи виступають проти ідеї введення євро, акцентуючи увагу на «політичній складовій» проекту, яка начебто становить загрозу національному суверенітету, і використовують стратегію зволікань. Як наслідок, незважаючи на технічну готовність Чеської Республіки та активне лобіювання з боку бізнес-спільноти, істотного прогресу у вирішенні цього питання не досягнуто.

Ратифікація Лісабонського договору Чеської Республікою тривала два роки. У квітні 2008 р. група сенаторів євроскептиків з Громадянської демократичної партії (ГДП), здійснили запит в Конституційний Суд Чехії на предмет відповідності Лісабонського договору національному законодавству і процес ратифікації був призупинений. Під час засідання Європейської Ради в червні 2008 р. Чехія оголосила про неможливість завершення ратифікації Договору без позитивного

рішення Конституційного суду. 26 листопада 2008 р. Конституційний Суд одногосно постановив, що всі елементи Лісабонського Договору, передані йому на розгляд, сумісні з Конституцією Чеської Республіки. Лісабонський договір був схвалений 18 лютого 2009 р. Палатою депутатів Чеської Республіки (125 голосів – «за», 61 – «проти») та, відповідно, 6 травня 2009 р. Сенатом (54 голосів – «за», 20 – «проти»).

Однак 29 вересня 2009 р. 17 сенаторів на чолі з І. Оберфальзер (ГДП), подали в Конституційний Суд другий запит стосовно Лісабонського договору, в якому була висловлена стурбованість тим, що Договір закладає правові засади для створення Європейської «наддержави». Цей запит був відхилений Конституційним судом Чехії 7 жовтня 2009 р.

Новим несподіваним приводом для відмови поставити свій підпис під уже затвердженим парламентом документом стали так звані «декрети Бенеша», що мали пряме відношення до Хартії ЄС про основні права. Президент Чехії зажадав гарантій того, що проблема «декретів Бенеша» залишиться в історичному минулому, і питання про повернення чи відшкодування втраченого депортованим німцям буде назавжди знято з порядку денного. У жовтня 2009 р. вимога чеського президента бути «винятком» у Хартії ЄС про основні права трансформувалась у Протокол «Opt-Out».

3 листопада 2009 р. Конституційний Суд Чеської Республіки своїм рішенням відкрив шлях для ратифікації Лісабонського договору. Президент Чехії В. Клаус в той же день підписав Лісабонський договір. 1 грудня 2009 р. Лісабонський договір набрав чинності.

Такий складний та суперечний процес ратифікації Лісабонського договору, а також відсутність прогресу у вирішенні питання щодо введення євро дає підстави стверджувати: як в чеських політичних колах, так і в чеському суспільстві зростають песимістичні настрої щодо доцільності поглиблення інтеграційних процесів в ЄС.

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнюються результати дисертаційного дослідження:

1. Зовнішньополітичною стратегічною метою Чехії у 1990-ті рр. було забезпечення свого належного місця в міжнародних відносинах після закінчення «холодної війни», що передбачало вступ до низки міжнародних міжурядових організацій (МВФ, організацій Групи Світового Банку, ОЕСР, ЄБРР, НАТО, ЄС тощо) і розвиток дружніх відносин із сусідніми державами та партнерами. У цьому сенсі немає підстав характеризувати зовнішньополітичний курс Чеської Республіки в цей період лише як курс, орієнтований на «повернення до Європи». Вступ до ЄС був завершальним, хоч і найважливішим, пунктом порядку денного чеської зовнішньої політики.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що попри те, що на початку 1990-х рр. більшість чеських політичних акторів поділяли ідеї «повернення до Заходу» та «ліберальної демократії», відмінності в їхньому баченні моделей геополітичної орієнтації Чеської Республіки дозволяють виокремити взаємодію трьох головних зовнішньополітичних ідеологій у процесі прийняття зовнішньополітичних рішень:

- атлантизм (НАТО, США), який сповідувала в основному Громадянська демократична партія;
- континенталізм (ЄС, Німеччина), прихильником якої, насамперед, була Чеська соціал-демократична партія та
- автономізм (суверенітет, нейтралітет, ОБСЄ, Росія, Китай), репрезентований позицією комуністів.

Атлантизм та континенталізм не сприймалися як несумісні ідеології, однак при цьому і не передбачали ідентичності підходів при вирішенні важливих зовнішньополітичних рішень: атлантисти зокрема виступили проти запровадження євро, Договору про конституцію ЄС. Континенталісти висловили серйозні застереження з провладу зовнішньої політики США на Близькому і Середньому Сході та щодо розміщення американських систем протиракетної оборони (ПРО) на чеській території.

У свою чергу, різне тлумачення сутності «ліберальної демократії» призвело до появи в чеському політикумі двох ідеологічних течій, які мали істотний вплив на бачення зовнішньополітичних пріоритетів Чеської Республіки: економічного універсалізму (спрямованого на усунення інституційних перешкод для вільного потоку товарів, послуг, грошей) та морального універсалізму (орієнтованого на поширення демократії та захист прав людини, що має бути пріоритетом у зовнішній політиці). Прихильники економічного універсалізму (насамперед, В. Клаус) активно виступали за розвиток економічних зв'язків із Росією та Китаєм, у той час як носії ідеології морального універсалізму (В. Гавел та його послідовники) активно виступали проти цього.

У результаті дослідження було доведено, що сприйняття ЄС як раціонального інструменту Чехії для досягнення прогресу в широкому сенсі, а також як можливість зрівнятися у розвитку з успішними країнами, актуальне для всіх політичних акторів як до вступу Чеської Республіки до ЄС, так і при формуванні своєї зовнішньополітичної стратегії після набуття членства в цій організації. Громадянська демократична партія сприймала членство в ЄС у контексті економічних переваг, які воно надало. Чеська соціал-демократична партія і Християнсько-демократична партія представили ЄС як функціональний інструмент успішних європейських держав в епоху глобалізації. Навіть проєвропейська частина Комуністичної партії розглядала ЄС в якості можливого інструменту для підтримки проведення своєї «лівої» політики. У цілому, критерієм успіху Чехії, яка відіграє роль малої держави у функціональній площині європейського регіону, стала її

здатність отримувати вигоду зі свого обмеженого потенціалу шляхом набуття членства в Європейському Союзі.

2. Специфіка інституційного механізму формування та реалізації євроінтеграційної політики Чеської Республіки полягає в «особливих» повноваженнях президента республіки у зовнішньополітичній сфері, які надають президенту численні можливості для вироблення свого власного зовнішньополітичного курсу і відстоювання його навіть шляхом прямого протистояння з урядом. Відмінності у підходах та відсутність узгодженості у позиціях високопосадовців мали негативний вплив на зовнішню політику Чеської Республіки та її імідж серед міжнародних партнерів. Найгостріші суперечки викликали такі питання, як миротворча операція НАТО в Югославії, війна США в Іраку в 2003 р., визнання Чеською Республікою Косово, розташування на території Чехії американських систем ПРО, ратифікація Чеською Республікою Лісабонського договору і, нарешті, ведення санкцій ЄС проти Росії. Необхідно наголосити, що вищезгадані суперечки здебільше були відображенням саме внутрішніх проблем взаємодії, а не спричинені впливом зовнішнього чинника. Однак, в основному президент та уряд єдині у своїй прихильності до загальної лінії зовнішньої політики Європейського Союзу.

Прийняття зовнішньополітичних рішень у Чеській Республіці віддзеркалює і наявність певних політичних упереджень, які є наслідком суджень про оточуючий світ, сформованих на основі оцінки історичного досвіду та колективної пам'яті чеського народу. Аналіз політичних упереджень дає підстави зробити висновок, що більшість упереджень (зокрема, антиросійське та антикитайське) є продуктом ментальності чеського антикомунізму; в той час як інші – історичних двосторонніх відносин (зокрема, антинімецькі). Дані упередження використовувалися чеськими політиками в процесі прийняття політичних рішень. Так президент Клаус у якості застереження щодо ратифікації Лісабонського договору висунув аргумент, що цей договір буде використаний судетськими німцями для повернення назад своєї колишньої власності.

Усвідомлення Чехією необхідності розвитку двосторонніх та регіональних зв'язків як життєво-важливого інтересу нейтралізувало негативну спадщину чесько-німецьких та чесько-австрійських відносин (зокрема, суперечки про правомірність виселення судетських німців з Чехословаччини в 1945 – 1946 рр. та суперечливу історичну спадщину тогочасного Президента Чехословаччини Е. Бенеша). У свою чергу, інтенсифікація торгівельно-економічних зв'язків створила необхідні передумови для послаблення антиросійського та антикитайського упереджень та формування нових підходів чеської зовнішньої політики щодо вищезгаданих держав. У той же час, окупація Росією Криму та розпалювання конфлікту на Донбасі посилила в чеському суспільстві недовіру до будь-яких російських зовнішньополітичних кроків.

3. Курс Чеської Республіки на вступ до ЄС характеризувався своєю послідовністю. Попри зміни політичного керівництва в Чехії зберігалась ієрархія в зовнішньополітичних пріоритетах, а сам процес відрізнявся тільки ступенем інтенсивності. Процес набуття членства в ЄС, який офіційно розпочався поданням у 1996 р. заявки на вступ до ЄС, успішно завершився рішенням Європейської Ради щодо прийняття 10 нових країн у ЄС 1 травня 2004 р., у тому числі й Чеської Республіки.

Інтеграція Чехії в ЄС та пов'язана з нею європеїзація супроводжувалися глибокими системними змінами в чеському суспільстві. У період реалізації курсу на вступ до ЄС процес європеїзації полягав у прийнятті Чеською Республікою політичної, нормативної та інституційної моделі Європейського Союзу та відтворенні європейської ідентичності держави на міжнародній арені. Складовими успіху євроінтеграційного курсу Чеської Республіки були наступні:

- окреслення чітких зовнішньополітичних пріоритетів та цілей, які поділялися та були підтримані ключовими чеськими політичними партіями та громадянами;
- активна та цілеспрямована зовнішня політика Чехії, спрямована на їхню реалізацію;
- підтримка з боку провідних європейських держав та міжнародних організацій (ЄС).

Вступ до ЄС призвів до наймасштабніших змін у міжнародному становищі держави: Чехія стала повноправним членом міжнародної організації передових демократичних держав, яка здатна забезпечити ефективну гарантію безпеки для своїх держав-членів і створила єдиний економічний та політичний простір.

4. Успіх європеїзації чеської політики після вступу в ЄС залежить від чіткого визначення зовнішньополітичного порядку денного, забезпечення громадською підтримкою та ефективною внутрішньополітичною координацією. Не дивлячись на це, чеські уряди тривалий період не здійснювали спроби запропонувати нову або переформулювати прийняту зовнішньополітичну стратегію (2003 – 2006 рр.) після того, як завершився термін її дії, яка до того ж більшою мірою була орієнтована на процес вступу до ЄС, аніж на діяльність Чеської Республіки в якості його члена. Таким чином, із вступом до ЄС у 2004 р. зовнішня політика Чеської Республіки опинилася в концептуальному вакуумі, який посилив розбіжності серед політичної еліти з низки принципів питань подальшого розвитку Європейського Союзу та ролі й місця Чехії в євроінтеграційних процесах. Президентство Чеської Республіки в ЄС надавало унікальну можливість розробити новий стратегічний документ. Проте, навіть програма головування Чеської Республіки в ЄС відображала тільки поточні пріоритети та порядок денний замість стратегічної довгострокової перспективи на засадах широкого політичного консенсусу.

У 2011 р. та 2015 р. урядами П. Нечаса та Б. Сobotки відповідно були розроблені та затверджені нові концепції зовнішньої політики Чеської Республіки. Якщо концепція 2011 р. визначала членство в ЄС не як самоціль, а як засіб для

захисту та просування власних національних інтересів і з'явилася з запізненням (Чехія вже 7 років була членом ЄС, сама ж міжнародна організація постала перед новими викликами у світлі складного процесу ратифікації Лісабонського договору), то концепція зовнішньої політики 2015 р. характеризувалася оперативним реагуванням на кардинальні зміни на міжнародній арені, спричинені агресивною політикою Росії.

5. Головними цілями Чеської Республіки після набуття членства в ЄС залишаються збереження державного суверенітету, забезпечення національної безпеки та національної ідентичності й подальше процвітання та благополуччя її громадян. Членство в ЄС розглядається чеськими політиками як важливий інструмент для їхньої реалізації. В цьому сенсі Чеська Республіка об'єктивно зацікавлена в міцному та стабільному ЄС та в посиленні свого впливу в рамках цієї міжнародної організації, а через неї – і на міжнародній арені в цілому. ЄС виступає референтною та інституційною основою чеської політики, а не її географічним або тематичним визначенням.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що після набуття членства в ЄС у євроінтеграційній політиці Чеської Республіки найбільш чутливим виявилось питання збереження національного суверенітету, яке найгостріше постало під час дискусій щодо приєднання Чехії до Шенгенської зони та введення євро. Крізь призму інструментального бачення уряду М. Тополанека (представника Громадянської демократичної партії) приєднання до Шенгенської зони сприймався не як «втрата суверенітету», а як «скасування бар'єрів». Таким чином, питання було деполітизовано та швидко погоджено всіма політичними акторами. На відміну від нього, бачення «втрати суверенітету» у сфері монетарної політики стало головною політичною перешкодою для приєднання Чеської Республіки до зони євро, незважаючи на її технічну готовність.

Найбільшим же викликом Чеській Республіці стала ратифікація Лісабонського договору, яка спричинила внутрішньополітичну кризу та протистояння Президента В. Клауса, який не підтримував подальшої інтеграції, та уряду Я. Фішера, який врешті решт зумів впевнено й у той же час конструктивно провести процес ратифікації, що включав і непрості переговори з ЄС про так зване «чеське виключення» з Лісабонського договору.

6. У Центральній Європі, завдяки проведенню Чеською Республікою активної зовнішньої політики, відбувалося історично безпрецедентне явище: стратегічна сумісність інтересів країн регіону, що стало основою для усвідомлення політичними елітами необхідності та доцільності розвитку багатостороннього спіробітництва в рамках Вишеградської четвірки.

Нині Вишеградська четвірка стала впливовим політичним проектом Центральної Європи, якому відводиться важливе місце в зовнішній політиці Чехії. Вишеградська четвірка забезпечує Чеську Республіку комфортною, майже природною комунікаційною платформою, якій не має аналогів у регіоні. Ця

платформа значно скорочує витрати як на отримання інформації про наміри регіональних партнерів, так і на отримання інформації в цілому. Країни Вишеградської четвірки досягли єдності в позиціях щодо політики в НАТО та реалізації програми «Східного партнерства», з низки принципових питань щодо розвитку ЄС. Більш того, існування регіональних механізмів взаємодії виявилось стабілізуючим фактором в процесі подолання політичних криз, які інколи виникали між державами-членами (зокрема, ускладнення відносин між Чехією та Угорщиною через «декрети Бенеша» та словацько-угорської суперечки, спричинені розбіжностями у позиції щодо забезпечення прав угорської меншини в Словаччині). Таким чином, Вишеградська група дієво сприяє загальній регіональній стабільності, що є одним з ключових пріоритетів Чеської Республіки.

Якщо Вишеградська четвірка буде використовувати «збалансований» підхід до співпраці в ЄС, вона зможе і надалі зміцнювати спроможність своїх членів відстоювати власні цілі та пріоритети.

Список праць, опублікованих за темою дисертації

У фахових виданнях України:

1. Кузнецова К.І. Особливості європейської інтеграції Чеської Республіки в галузі оборони і безпеки / К.І. Кузнецова // Актуальні проблеми міжнародних відносин – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2011. – Вип. 99, Ч. II – С. 66–73.
2. Кузнецова К.І. Еволюція теорій європейської інтеграції / К.І. Кузнецова // Дослідження світової політики. Збірник наукових праць – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2011. – Вип. 2 (55) – С. 139–150.
3. Кузнецова К.І. Вплив участі у Вишеградській групі на європейську інтеграцію Чеської Республіки / К.І. Кузнецова // Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні та політичні науки – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – Вип. 57 – С. 462–468.
4. Кузнецова. К.І. Формування концептуальних засад євроінтеграційної політики Чеської Республіки / К.І. Кузнецова // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ПП«Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 106 (3) – С.369–373.

в іноземних виданнях:

1. Кузнецова Е.И. Энергетическая безопасность Евросоюза в контексте политических отношений с восточными партнерами / Е.И. Кузнецова // *Racja Stanu*. Wrocław: Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014. – *Polrocznik nr. 2 (16)* – S. 211–221.
2. Kuznietsova K.I. The role of government in the shaping and implementation of foreign policy of the Czech Republic / K.I. Kuznietsova // *European applied sciences*. Stuttgart: ORT Publishing, 2015. – No.3 – P.48-51.

праці апробаційного характеру:

1. Кузнєцова К.І. Політико-правові зміни у Чеській Республіці в 90-х роках ХХ ст. як передумови вступу до ЄС / К.І. Кузнєцова // «Шевченківська весна»: Матеріали 10-ї міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Київ, 22 березня 2012 р.) – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2012. – Ч. I – С. 111 – 114.
2. Кузнєцова К.І. Зовнішньополітичні аспекти інтеграції Чеської Республіки до Європейського Союзу / К.І. Кузнєцова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, 25 жовтня 2012 р.) – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2012. – Ч. I – С. 59 – 60.
3. Кузнєцова Е.И. Изменения в социальной политике Чехии в связи с интеграцией в ЕС / Е.И. Кузнєцова // Материалы международной конференции «Современное общество, глобализация и право» (г. Санкт-Петербург, 21-22 октября 2012 г.) – Санкт-Петербург: Фонд развития юридической науки, 2012. – С. 81–87.
4. Кузнєцова К.І. Економічна політика Чеської Республіки в ЄС в умовах фінансово-економічної кризи / К.І. Кузнєцова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна дипломатія: актуальні проблеми теорії та практики» (м. Київ, 20 грудня 2012 р.) – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут Міжнародних відносин, 2013. – Вип. 112, Ч. I – С. 242–249.

АНОТАЦІЯ**Кузнєцова К.І. Євроінтеграційна політика Чеської Республіки. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. – Київ, 2016.

Дисертація присвячена євроінтеграційній політиці Чеської Республіки. В роботі досліджується процес формування концептуальних засад євроінтеграційної політики Чеської Республіки крізь призму бачення політичними акторами Чехії перспектив європейської інтеграції в контексті тлумачення ними національного інтересу та чинники, що впливають на ефективність її реалізації.

Встановлено, що більшість чеських політичних акторів розглядало членство в ЄС, як до вступу, так і після набуття членства в ЄС, насамперед, як інструмент захисту національних інтересів, наразі різне тлумачення національних інтересів призводило до урядових криз.

В дослідженні окреслюється специфіка прийняття зовнішньополітичних рішень у Чеській Республіці. Обґрунтовано положення, що Вишеградська четвірка наразі перетворилась на ефективне об'єднання всередині Європейського Союзу й виступає додатковим інструментом у забезпеченні інтересів Чехії.

Ключові слова: зовнішня політика, європейська інтеграція, Європейський Союз, Чехія, зовнішньополітична концепція, національний інтерес.

АННОТАЦІЯ

Кузнецова Е.И. Евроинтеграционная политика Чешской Республики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт международных отношений МОН Украины. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена евроинтеграционной политике Чешской Республики. В работе исследуется процесс формирования концептуальных основ евроинтеграционной политики Чешской Республики через призму видения политическими актерами Чехии перспектив европейской интеграции в контексте толкования ими национальных интересов и факторы, влияющие на эффективность ее реализации.

Установлено, что большинство чешских политических актеров рассматривало членство в Европейском Союзе, как до вступления, так и после вступления в ЕС, прежде всего, как инструмент защиты национальных интересов, а различные подходы в толковании национальных интересов приводили к правительственным кризисам.

В исследовании рассматривается специфика принятия внешнеполитических решений в Чешской Республике. Обосновано положение, что Вышеградская четверка превратилась в эффективное объединение внутри Европейского Союза и выступает дополнительным инструментом обеспечения национальных интересов Чехии.

Ключевые слова: внешняя политика, европейская интеграция, Европейский Союз, Чехия, внешнеполитическая концепция, национальный интерес.

ANNOTATION

Kuznietsova K.I. Eurointegration policy of the Czech Republic. – Manuscript.

Thesis for the Ph.D. Degree in Political Science, Specialty 23.00.04 – political problems of international systems and global development. – Kyiv National Taras Shevchenko University, MES Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the eurointegration policy of the Czech Republic. The study focuses on the process of formation of the conceptual foundations of eurointegration policy of the Czech Republic through the prism of the political vision of the actors of the Czech Republic European integration prospects in the context of the interpretation of national interests and the factors that influence the effectiveness of its implementation.

It was found that the majority of Czech political actors considered EU membership as before the entry and after gaining membership in the EU, primarily as a tool to protect

national interests, but different interpretations of national interests led to a government crisis. Civic Democratic Party perceived membership in the context of the economic benefits it provided. Czech Social Democratic Party and Christian Democratic Party presented the EU as a functional tool of successful European countries in the era of globalization. Even the pro-European part of the Communist Party considered the EU as a possible tool that could be used in support of their "left" policies.

In order to identify the main trends in view of the Czech political parties and civil society perspectives of further integration within the EU such issues as accession to the Schengen area, the introduction of the euro and the ratification of the Lisbon Treaty were investigated.

The absence of political decision on the euro contrasts with smooth accession process of the Czech Republic into the Schengen area (in agreement with the EU Czech Republic formally agreed to the conditions of both projects).

The complicated ratification process of the Lisbon Treaty that lasts for two years and the lack of progress in resolving the euro issue gives reason to believe, that Czech political actors and the Czech society are growing pessimistic about the feasibility of deepening the integration process in the EU.

The study determined the peculiarity of the institutional mechanism of foreign policy-making in the Czech Republic and its implementation where "special" powers of the president in the sphere of foreign policy provide numerous opportunities for the president to develop its own foreign policy and defend it up to direct confrontation with the government.

Foreign policy decision making process in the Czech Republic reflects the occurrence of certain political biases that result from judgments of the surrounding world, formed on evaluation of historical experience and collective memory of the Czech nation.

The main goals of the Czech Republic after gaining EU membership remain the same: to preserve national sovereignty, national security, national identity and further prosperity and welfare of its citizens. In this term, the Czech Republic is objectively interested in a strong and stable EU to strengthen its influence within this international organization, and through it - and bear in the international arena as a whole. EU acts as reference and institutional basis for Czech politicians, and not just the geographic or thematic definition.

There was historically unprecedented phenomenon in Central Europe: the strategic compatibility of interests of the region found a common denominator in a functional European integration, reinforcing understanding of the prospects for enhanced cooperation within the Visegrad Group. Substantiated the position that the Visegrad Group is turned into an effective union within the European Union and acts as an additional tool to ensure the interests of the Czech Republic.

Key words: foreign policy, European integration, European Union, Czech Republic, foreign policy concept, national interest.